

Debat

Kristian Kristiansen: Populær arkæologi

Igennem de seneste tre–fire år har det populærarkæologiske bogmarked forandret sig betydeligt. For det første er udbudet øget og for det andet har en ny og yngre generation af arkæologer videreført arven efter den ældre generation af populærarkæologiske skribenter: Johannes Brøndsted, P. V. Glob, Thorkild Ramskou, m.fl. Og de har ikke blot vandret af gammelkendte og nedtrampede stier, men har formået at bryde helt nye veje indenfor genren. I *Fortid og Nutid* er tidligere anmeldt Jørgen Jensens første bind i socialhistorien, som repræsenterer et forsøg på i populær form at overføre en række af de nyere hypoteser om den forhistoriske samfundsudvikling på et arkæologisk materiale. Vi er også igennem de sidste tre–fire år blevet præsenteret for en ny samlet fremstilling af Danmarks oldtid i »Sesams« serie, hvoraf det sidste bind, om vikingetiden, netop er udkommet. Heri har man forsøgt at gengive oldtidens levevis og livsvilkår ud fra de nyeste forskningsresultater og, hvad der ikke er mindst vigtigt, man har desuden forsøgt at udvikle illustrationerne således, at de spiller en ligeså afgørende og formidlende rolle som teksten – en ikke ringe bedrift, som vil blive anmeldt i et senere nr. af *Fortid og Nutid*. I det følgende vil en række populærarkæologiske bøger, som er udkommet i de sidste to år–tre år kort blive anmeldt.

Den første i rækken er bogen *Danefæ*, som Nationalmuseet udgav som et festskrift til dronning Margrethe II på hendes 40 års fødselsdag i 1980. Denne publikation er undtagelsen fra det der er sagt ovenfor, idet den netop viderefører og bygger på nogle af de mest udbredte vaneforestillinger om hvad arkæologi er. Men lad os begynde med ganske kort at beskrive bogen og dens indhold.

Lad det være sagt straks, der er tale om en overordentlig smuk og velproduceret bog,

hvori der præsenteres 85 eksempler på danefæfund gjort indenfor de sidste 40 år. Hvert fund optager to sider, en billedside og en tekstsider, som går smukt hånd i hånd. Et indledningskapitel gør nærmere rede for danefælovgivningen, dens historiske udvikling og dens administration i dag. Her er det ikke mindst vigtigt, at der bliver gjort op med den myte, at danefæ udelukkende er fund af guld, sølv og bronze. Tværtimod lægges der vægt på, at danefæbestemmelserne og retningslinjerne for deres administration har ændret sig og fortsat ændrer sig i takt med fagets videnskabelige udvikling. Der gives også eksempler på netop denne type af danefæfund: en stridsøkse fra Vrouhedede, en grav fra jægerstenalderen, et depotfund af flintøkser fra den yngre stenalder og en udsmykket bendolk fra den ældre stenalder. Der er således næppe tvivl om, at bogen ikke blot bidrager til at øge forståelsen og respekten for danefæbestemmelserne, som jo i forvejen er almindelig kendte når det drejer sig om guld, sølv og andre ædelmetalgenstande, men at den også på væsentlig måde bidrager til at udvide opfattelsen af, hvad der falder ind under danefæbestemmelserne. I en tid hvor amatørarkæologers aktiviteter og anvendelsen af metaldetektorer er i stadig vækst, tjener bogen således utvivlsomt et nyttigt formål.

Det skal dog på den anden side ikke være nogen hemmelighed, at jeg har et noget ambivalent forhold til en publikation af denne art. Det skyldes nok, at den med sin præsentation af overvejende enkeltstående og enestående fund er med til at cementere en opfattelse af arkæologi som skattejagt og samlermani af sjældne og værdifulde genstande fra oldtiden. Selv om dette element utvivlsomt indgår i de fleste menneskers interesse for oldtiden, også hos fagarkæologer, så er det en holdning, der står i modsætning til arkæ-

ologiens kulturhistoriske og videnskabelige målsætning, som netop underordner de enkelte fund i en kollektiv helhedsopfattelse af kulturudviklingen. Selv om en ofte talentfuld og velskrevet ledsagetekst i et vist omfang råder bod herpå, så kan jeg ikke lade være med at synes, at danefæbogen egentlig er en lidt underlødigt hyldest til en monark, som dog har dyrket arkæologien, ikke blot som samler og amatør, men også i perioder som engageret, professionel arkæolog. De festskrifter som svensk arkæologi har tilegnet den afdøde svenske konge var i hvert fald af en helt anderledes videnskabelig karat.

Med bogen *Nordens Guld, – en bog om oldtidens rav, mennesker og myter* – af museumsinspektør ved Nationalmuseet Jørgen Jensen, udgivet på Gyldendals forlag i 1982, er vi fremme ved en bog, der har træk tilfælles med danefæbogen i sit eksotiske emnevalg, men som i sin behandling af dette på afgørende vis placerer sig i en helt anden kategori. Som Nordens guld har ravet spillet en afgørende rolle igennem det meste af vor oldtid, både som handelsvare og som råmateriale for smykker og amuletter.

I bogen gives der først en beskrivelse af baggrunden for dannelsen af ravet og udbredelsen af ravforekomsterne, derefter bliver der givet en kulturhistorisk beskrivelse af ravet, dets anvendelse og betydning i oldtidens samfund fra stenalderjægeren og op til vikingerne.

Det der på afgørende vis skiller denne bog fra en banal beskrivelse af oldtidens ravskatte er netop forfatterens evne til at beskrive ravets betydning for de forskellige oldtidssamfund. Dermed bliver bogen om oldtidens rav i virkeligheden også en beskrivelse af samfundsudviklingen og herunder ikke mindst udviklingen af gaveudveksling og handel i oldtiden. Fra jægerstenalderen fremgår det af kapiteloverskrifter som: »Fra hånd til hånd« der beskriver gavegivingen, at dele og at eje. Fra den yngre stenalder bliver ravet en vigtig del af gravudstyret og bliver et efterspurgt statussymbol. Det afspejles i kapitler som: »Efterspurgte varer« – »status i livet og i døden« – »konkurrencen om prestige og magt«. Et spændende kapitel er ravets anvendelse

som international udvekslings- og gavegivningsmiddel ved begyndelsen til bronzealderen, som er beskrevet i kapitlet: »den første store spredning«. Men samtidig gøres der også op med traditionelle myter om en egentlig ravhandel, som basis for den bronze der handledes op til Nordeuropa i kapitlet: »myten om ravvejen«. På den anden side åbnes der med bronzealderen op for en international kulturudveksling og det gøres der levende og velskrevet rede for i kapitlet om ægæerhavets rav og ravet der samtidig forsvandt fra Nordeuropa. Den logiske forklaring er naturligvis, at det i denne periode forsvandt sydpå, og i kapitlet om »naturvidenskaben og ravet« bliver vi præsenteret for naturvidenskabens svar på spørgsmålet om det ægæiske ravs oprindelse.

Sammenhængen og samspillet mellem Nordeuropa, Centraleuropa og det mediterane område fastholdes i de følgende kapitler. Under overskriften »det store spring fremad«, redegøres der for kulturudviklingen i Italien og det mediterane område fra det 8. århundrede, udviklingen af de etruskiske bystater og i Centraleuropa udviklingen af fyrstedømmer under overskriften: »et nyt Europa opstår«. I kapitlerne: »overherrer og vasaller«, og: »tribut og gavegiving«, føres vi ind i de central-europæiske samfunds udvikling henimod egentlige arkaiske statsdannelser og ravets betydning og anvendelse som smykke i denne periode, hvor Nordens rav havde fået konkurrence fra de nyopdagede ravlejer bl.a. på Sicilien. Ravets udbredelse og anvendelse knyttes således hele tiden til en beskrivelse af den økonomiske og politiske udvikling ikke blot i Norden, men også i hele det Central-europæiske og mediterane område, hvor ravet efterhånden fra bronzealderen og fremefter fandt anvendelse. Dette helhedsperspektiv fastholdes også i det sidste kapitel, der former sig som en beskrivelse af den keltiske bycivilisation i Central- og Vesteuropa, introduktionen af mønterne som betalingsmiddel, romerrigets grundlæggelse, samhandelen med germanerne og udviklingen af en romersk ravindustri baseret på de rige ravlejer oppe ved østersøkysten i det nuværende østlige Polen.

I det afsluttende kapitel som har overskriften: »den nye verdensorden« beskrives grundlæggelsen af bysamfundene i Nord-europa, der ses som led i udviklingen af et nyt samfund: vikingetidens statsmagt, som samtidig betegner opløsningen af det gamle samfundssystem og den økonomi som ravet i årtusinder havde været en vigtig del af. Dermed er vi med forfatterens ord nået til slutningen af vor historie.

Som man vil kunne forstå, er bogen *Nordens guld* et fremragende eksempel på, hvorledes man populært kan fremstille og beskrive en enkelt fundkategori fra oldtiden ved at sætte den ind i den kulturhistoriske og samfundsmæssige udvikling, som den har været et led i. På denne måde er bogen om »Nordens guld« blevet en bog om handel og samfundsudvikling fra de første jægere og frem til vikingetidens bydannelse, under oprulning af hele det kultursystem fra Skandinavien til Middelhavet, som ravet efterhånden blev en væsentlig del af. I dette perspektiv er ravbogen en imponerende populær-arkæologisk præstation, og udover at være veloplagt og velskrevet, betegner den en væsentlig fornyelse af den del af den populærarkæologiske genre, som beskæftiger sig med enkelttemaer.

Den i 1982 udkomne bog *Søfolk og kentaureer, mennesker og myter i yngre bronzealder* af arkæologen Søren Nancke-Krog er ligeledes et eksempel på en populærarkæologisk nyfortolkning af en epoke i vor forhistorie, som er rig på fund, såvel hjemligt fremstillede som importerede fra Centraleuropa. I modsætning til Jørgen Jensens bog bæres Søren Nancke Krogs fortolkning af den yngre bronzealders mennesker, søfolk og kentaureer ikke af noget samfundsmæssigt helhedssyn. Der er tale om en egentlig historisk tolkning af begivenheder, handelstogter og kulturforbindelser fra Ruslands stepper til Borremosens folk i Nordjylland. Som sådan rummer den mange spændende og til tider provokerende nye iagttagelser og fortolkninger, men også en del »skæver« og direkte fejl.

Hovedsigtet med bogen er, at belyse samspillet mellem Nordens bronzealder og østeuropæiske, skytiske rytterfold som igennem lang årrække har været en af Søren Nancke-

Krogs hovedinteresser. Det andet udgangspunkt for bogen er dateringen til yngre bronzealder af en række af moseligene, som for forfatteren bliver udgangspunkt for en delvis nytolkning af livsvilkårene i den yngre bronzealder. I et af de indledende kapitler »søslag, strejker og sammenbrud« ridses optakten til den yngre bronzealder op, sammenbruddet af den mykenske kultur og øvrige højkulturer i orienten, der falder sammen med nogle markante ændringer i de centraleuropæiske bronzealderkulturer.

Det er stadig væk omdiskuteret i hvilket omfang centraleuropæiske bronzealderfolk deltog i de plyndringstogter og slag som fulgte i kølvandet på, og måske var en medvirkende årsag til de dramatiske begivenheder omkring år 1200 før vor tidsregning.

I efterfølgende kapitler får vi en noget rodet beskrivelse af de fjerne kontakter og kulturimpulser, som fulgte i kølvandet på de just nævnte store omvæltninger, heriblandt de første ryttere. Der trækkes forbindelser helt over til Rusland og Kina, hvorfra steppefolk i denne periode skulle være trængt vestover for derefter at sætte deres præg på den yngre bronzealders kultur fra omkring 1100 før vor tidsregning. Søren Nancke-Krog forsøger at eftervise impulser fra steppenomaderne i den yngre bronzealder i en lang række kulturelementer, det gælder bl.a. hesteudstyr, men også i tatoveringskunstens fremtrængen, som belyses i et spændende kapitel. Søren Nancke Krogs teori er den, at en klimaændring på stepperne i området fra Kina til Europa førte til en ændret livsførelse fra halvnomader til ryttere, som efterhånden trængte mere og mere vest over og ind i Europa.

Herefter vendes der tilbage til Borremosens folk og en tolkning af moseligene. I et efterfølgende kapitel beskrives bebyggelsen, husene og livsvilkårene i den yngre bronzealder i Himmerland på basis af de mange nye udgravninger i de senere år. I kapitlet »sådan boede de« får vi en ganske spændende diskussion og tolkning af hvorledes bronzealderens huse har set ud, bl.a. med baggrund i husurnerne og de senere års udgravninger af hus-tomter. Også kapitlet »kunsten at sætte tråde sammen« byder på en spændende nytolkning

af bronzealderens væveteknik med baggrund i praktiske eksperimenter. Derimod er der ikke så meget nyt at hente i kapitlerne om bronzestøbning og søfart. Og det samme gælder kapitlet om kunst og kultur »de dødes rige«.

Bogen rundes af med et kapitel der hedder »et nyt rytterfolk«, nemlig skyterne som trængte vestover omkring 600 år før Kristus, og dermed efter forfatterens mening afbrød handelsforbindelsen sydpå og satte punktum for bronzealderen.

Sammenfattende kan det siges at bogen falder i to dele som har svært ved at nå sammen. På den ene side de store udsyn og tolkninger af steppefolkenes vandringer i Asien og Europa gennem næsten et årtusinde. På den anden side en mere konkret tolkning af boliger, landbrug, vævning, bronzestøbning etc. i Danmark med udgangspunkt i Himmerland. Forbindelsesleddet bliver her tolkningen af Himmerland som hjemsted for kimbrerne, som skulle nedstamme fra steppefolket kimbrerne.

Fortælleteknisk tager forfatteren udgangspunkt i enkelte fund og hændelser og trækker herfra de store linier op – en god teknik anvendt med måde. For undertegnede bliver slutresultatet dog et noget kaotisk billede præget af manglende sammenhæng. Undervejs får vi besked om alverdens ting fra julemandens historiske oprindelse og Jomfru Marias jomfrufødsel til jødernes oprindelse.

De bedste dele er så afgjort de konkrete tolkninger af bl.a. landbrug og væveteknik baseret på de omfattende praktiske eksperimenter som forfatteren ledede i slutningen af 70'erne. Man må se frem til en nærmere fremlæggelse og dokumentation heraf.

De svageste dele er tolkningen af rytterfolkenes indflydelse på den senere del af bronzealderens kulturhistorie. De bærer tydeligt præg af at forfatteren har eftersporet nogle få udvalgte kulturelementer som tolkes yderst bastant og uden tilstrækkeligt kendskab til det arkæologiske materiale i øvrigt. Der springes fra Kina og Ægypten til Danmark uden smålig skelnen til kronologi og kulturgrupper. Det er mere fantasi end forskning vi præsenteres for i disse afsnit.

Søren Nancke-Krog viderefører en kultur-

historisk forskningstradition hvor ligheder i arkæologisk materiale tolkes som udtryk for vandringer af folkestammer eller af enkelte handelsmænd. Denne forskningstradition blev der gjort videnskabelig op med i 1950'erne og 60'erne. Det blev fremhævet, at man måtte udforske de enkelte kulturers indre opbygning og struktur som en forudsætning for at tolke kulturpåvirkninger. Derfor har man i de sidst 1015 år koncentreret sig om den side af sagen. Søren Nancke-Krog går imidlertid flere steder i sine tolkninger langt ud over hvad selv de mest rabiate og højt flyvende arkæologer kunne finde på at skrive for 40–50 år siden inden kritikken satte ind. Han er uden kendskab til de mest elementære kritiske og metodiske forudsætninger for sådanne tolkningsforsøg. Dette i kombination med en sine steder noget svagt funderet baggrundsviden betyder at bogens hovedteser om direkte rytterkontakter til Danmark må afvises. Det betyder imidlertid ikke at de problemstillinger der peges på kan afvises. Der er mangt og meget i bogen der fortjener nærmere afprøvning og der er mange friske tolkninger. Men ind imellem også det rene vås. Det er derfor en bog der på samme tid inspirerer og irriterer.

Fantasi og idérigdom er forudsætningen for al original forskning, men uden fordybelse i materialet og metodisk disciplin ender det i de vildskud som vokser så frodigt i denne bog, iblandet gode indfald og tolkninger.

Til slut en kritik som ikke alene gælder denne bog, men mange andre populærarkæologiske bøger: det er en hån både overfor den interesserede læser og overfor arkæologiske kolleger at man ikke giver litteraturhenvisninger til de ofte nye tolkninger der præsenteres og som ikke findes i de få standardværker der som regel henvises til.

Med bogen *Landskab og Oldtid – atlas over Søllerød og Lyngby-Tårnbæk kommuner* fra 1982 af arkæologen Svend Åge Knudsen er vi ovre i en helt anden genre. Det er en kombineret arkæologisk kortlægning og topografisk beskrivelse af en lokalregions oldtidsbebyggelse. Den adskiller sig imidlertid markant fra alle tidligere sådanne udgivelser, både i sin metodiske opbygning og i sin præsentation af den

forhistoriske bebyggelses historie. Der er således tale om en både videnskabelig og populærarkæologisk nyskabelse. Jeg vil derfor indlede med en beskrivelse af bogens metodiske opbygning.

Det er bogens hovedsigte at belyse samspillet mellem landskab og bebyggelse. Som udgangspunkt for den arkæologiske kortlægning har forfatteren taget udgangspunkt i de kilder der findes registreret på Nationalmuseet og i de lokale museer. Dette materiale er imidlertid fortrinsvis tilvejebragt efter de store landboreformer, det vil sige fra begyndelsen og midten af forrige århundrede og frem til i dag. Spørgsmålet er derfor hvor repræsentativt det er? I hvor høj grad har f.eks. ældre tiders sløjfninger af fortidsminder i forbindelse med nyopdyrkningerne i slutningen af 1700-tallet, eller længere tilbage, destrueret fortidsminder som vi i dag ikke har kendskab til? For at afklare disse for en bebyggelsehistorisk analyse væsentlige problemstillinger gennemførte forfatteren en omfattende historisk-arkæologisk kildeanalyse. Samtlige kendte historiske kilder og gamle udskiftningskort blev gennemgået på Rigsarkivet for om muligt der at finde henvisninger til fortidsminder. Dette kunne både være i form af stednavne, i form af afbildninger på gamle kort og i form af beskrivelser af sløjfninger. Resultatet af denne omfattende arbejdsindsats viste sig at være over al forventning. I det omtalte område forøgedes antallet af fundlokaliteter med flere hundrede procent, og det viste sig at denne forøgelse ikke blot faldt inden for de allerede kendte bebyggede områder, men i meget væsentlig omfang udfyldte hidtil hvide pletter på det arkæologiske bebyggelseskort. Undersøgelsen gav således et afgørende korrektiv til de kendte arkæologiske kilder.

For dernæst at tilvejebringe et topografisk kortmateriale til den bebyggelsehistoriske analyse anvendte forfatteren flere forskellige korttyper. Som basiskort udarbejdedes et kort med indtegnede højdekurver og vandskel hvorpå samtlige vådområder, søområder, gamle åløb inden moderne dræning etc. blev indtegnet fra de ældst bevarede udskiftningskort fra slutningen af 1700-tallet og begyndel-

sen af 1800-tallet. Dette basiskort repræsenterer den bedste tilnærmelse til et forhistorisk landskab. Det suppleres endvidere af et geologisk kort. Også udarbejdelsen af dette kortmateriale repræsenterer en original og betydningsfuld indsats, idet det giver den arkæologisk-bebyggelsehistoriske analyse langt mere dybde end man ellers er vant til.

Sammenfattende må man karakterisere bogens metodiske udgangspunkt, kombinationen af arkæologiske og historiske kilder, som et originalt og væsentligt nyt bidrag til dansk arkæologisk bebyggelsesforskning. Herefter vil jeg kort beskrive bogens opbygning og indhold.

Introduktionen beskriver kortlægningen af det forhistoriske landskab og forklarer de anvendte kort sådan som jeg har beskrevet det ovenfor. Dernæst gennemgås egnens landskabsformer geologisk og topografisk, illustreret af et geologisk kort og et af de omtalte landskabstopografiske grundkort med søer, moser, åer og vådområders oprindelige udstrækning inden dræningen. I et efterfølgende kapitel får vi beskrevet hvorledes egnen fik sin oldtidshistorie, herunder sløjfningerne, oldtidsmindernes registrering og de arkæologiske udgravninger – et væsentligt kildekritisk bidrag.

I den resterende del af bogen præsenteres en kronologisk fortløbende gennemgang af oldtidsbebyggelsen fra jægerstenalder til vikingetid, og bogen afsluttes med en række helt moderne detailkort over fortidsminderne i egnens skove, herunder også oldtidsagre og hulveje. På denne måde kan den interesserede læser med kortene i hånden let og bekvemt genfinde fortidsminderne i forhold til det moderne terræn og den moderne bebyggelse – en virkelig gennemarbejdet pædagogisk hjælp.

De enkelte kapitler er rigt illustreret. Basis er naturligvis de topografisk arkæologiske grundkort for hele området, som undervejs i teksten suppleres af en lang række detaljerede kortudsnit der illustrerer særlige træk i bebyggelsen. Dertil kommer en lang række fremragende fotografier og oldsagstegninger, samt eksempler på fortidsminderne på de gamle udskiftningskort. Jeg skal ikke gå nærmere ind på de enkelte kapitler, men vil nøjes

med at fastslå at hele bogen er overordentlig velkrevet og let forståelig, ligesom der fremlægges en lang række nye originale iagttagelser over bebyggelsesudviklingen. Endvidere vil de fremragende arkæologisk-topografiske kort kunne danne udgangspunkt for videre bebyggelsehistoriske analyser. Hvert kapitel afsluttes med en vejledende litteraturoversigt.

Sammenfattende må bogen karakteriseres som usædvanlig gennemarbejdet, grafisk og illustrationsmæssigt, ligesom den var en konstant fornøjelse at læse. I forening med den originale metodiske indsats som ligger bag repræsenterer den et betydningsfuldt nyt bidrag til den populærarkæologiske tradition i Danmark.

Med bogen *Fortidens spor i Århus-skovene* af arkæologen Jesper Laursen bevæger vi os videre inden for samme populærarkæologiske tradition, blot med den forskel, at de områder der her er udvalgt er væsentligt mindre, idet de udgøres af skovene omkring Århus, som er nogle af de mest besøgte i landet. Det er derfor naturligt at fremstille en håndbog for den arkæologisk interesserede, da skovene rummer mange spor efter fortiden.

Også denne bog repræsenterer på mange måder et originalt nyt bidrag til genren. Det nye er her at forfatteren ikke har nøjedes med at beskæftige sig med forhistorien, men tværtimod har beskrevet skovenes kulturhistorie helt op til vor egen tid og alle de fysiske spor der endnu kan ses som resultat heraf. Som Svend Åge Knudsen har også Jesper Laursen foretaget omfattende studier i såvel publiceret som upubliceret historisk kilde-materiale for at kunne samle alle brikkerne til dette meget spændende stykke skovhistorie og kulturhistorie.

Bogens styrke ligger endvidere i illustrationerne, idet det er lykkedes forfatteren at fremdrage en lang række ældre fotografier både af bebyggelsen i slutningen af forrige århundrede og af nogle af de aktiviteter der fandt sted i skovene. Dette spændende fotografiske materiale er suppleret med en række malerier, stik og tegninger. Men også den arkæologiske dokumentation er overordentlig smuk og gennemarbejdet. Den består af en kombination af gode fotografier fra de senere

år, samt en række meget smukke oldsagstegninger. Endelig er bogen udstyret med nogle fine og illustrative rekonstruktionstegninger. De viser f.eks. hvorledes oldtidsagrene opstod, hvordan man kløvede sten, hvorledes tørveskæringen og teglværksdriften fandt sted. Endelig rummer bogen nogle overskuelige kort over skovene med alle de beskrevne lokaliteter angivet og nummererede.

I beskrivelsen af de enkelte skovområder indledes med en gennemgang af ejerforholdene og skovens anvendelse gennem tiderne til fritidsbrug. Derefter følger en gennemgang af skovens kulturhistorie begyndende med oldtiden. Skovenes udnyttelse til landbrug gennem tiderne og sporene herefter beskrives, efterfulgt af kapitler om sporene efter skovbrug, jagt og fiskeri, råstofudnyttelse, vandkraftudnyttelse, mølledrift og samfærdsel. Alt er som nævnt overdådigt illustreret, teksten er velkrevet og underholdende.

Med fortidens spor i Århus-skovene er det for første gang lykkedes at give en samlet kulturhistorisk beskrivelse af alle de historiske vidnesbyrd en lang række af vores skove rummer – fra oldtiden, hvor området endnu ikke var skovbevokset, og frem til de forskellige måder skovene senere har været udnyttet på. Mange af disse kulturhistoriske levn findes i dag kun bevaret i vore gamle skovområder. Bogen bidrager således til at øge både befolkningens og skovejernes forståelse af, at de gamle løvskove er enestående værdifulde kulturlandskaber.

De to sidste bøger der vil blive omtalt er henholdsvis *Bornholm i oldtiden – Oldtidsminder og deres kulturhistoriske baggrund* af Lisbeth Pedersen, og *Bornholm i historisk tid – forsvarsværker og deres politiske baggrund. Tur-forslag og en kort beskrivelse af de gamle kystskanser*, af H. E. Skaarup og Lisbeth Pedersen. Disse to små bøger på hver 80 og 65 sider er et nyt regionalt bidrag til genren »med arkæologen Danmark rundt« og »348 oldtidsminder i Jylland og på øerne« som tidligere er udgivet af henholdsvis Politikens Forlag og Gyldendal. Begge bøger består af to dele. Først en kulturhistorisk gennemgang af oldtidshistorien og historisk tid, rigt illustreret med fotografier, farvebilleder og tegninger af såvel

fortidsminder som fund. Derefter en arkæologisk og historisk vejviser til de mest seværdige monumenter, med tilhørende detailoversigtskort og fotografier. Bagest i bogen findes et kort hvor der henvises til de omtalte nr.

Der er således tale om en udvidet arkæologisk og historisk vejviser for den mere interesserede besøgende. Og som sådan fungerer bøgerne godt. Den kulturhistoriske gennemgang er velskrevet, men bringer i øvrigt ikke væsentligt nyt. Den giver en kortfattet og overskuelig up to date indføring. Vejviseren til fortidsminderne og de historiske lokaliteter skal derimod fremhæves for sin gode beskrivelse af hvordan man finder fortidsminderne og for de gode supplerende illustrationer. Det skulle synes elementært at en arkæologisk-historisk vejviser også virkelig er i stand til at vise vej, men hverken Gyldendals to bøger om oldtidsminderne i Danmark eller Politikens »Med arkæologen Danmark rundt« lever op til dette elementære krav. Med dem i hånden er man faktisk ilde stedt og vil møde mange ærgrelser. Faktisk er de uanvendelige til deres formål, selv om »Med arkæologen Danmark rundt« er væsentlig bedre end Gyldendals.

Alt i alt må man altså hilse de to små bøger velkomne. De bringer ikke afgørende nyt, men tjener deres formål smukt.

Litteraturliste

- P. V. Glob (red.): Danefæ.* Til hendes Majestæt dronning Margrethe II. 16. april 1980. Nationalmuseet. 1980. 200 s. ill. kr. 225.
- Jørgen Jensen: Nordens guld – en bog om oldtidens rav, mennesker og myter.* Gyldendal. 1982. 186 s. ill. kr. 158.
- Søren Nancke-Krogh: Søfolk og kentaurer – mennesker i yngre bronzealder.* Nyt Nordisk Forlag. 1982. 149 s. ill. kr. 99,50.
- Svend Aage Knudsen: Landskab og oldtid.* Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner. Historisk samfund for Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner. 1982. 146 s. ill. kr. 150.
- Jesper Laursen: Fortidens spor i Århusskovene.* En håndbog. Jysk Arkæologisk Selskab. 1983. 175 s. ill. kr. 85,40.
- Lisbeth Pedersen: Bornholm i oldtiden & H. E. Skaarup: Bornholm i historisk tid.* De samv. bornholmske turistforeninger. 1983. 80 s. og 64 s. ill. kr. 45 pr. stk.

Alex Wittendorff:

Da al Ribe blev skrevet i mandtal

Om tal, trolddom og kapitalisme i danske bysamfund i det 16. og 17. århundrede – foranlediget af *Ole Degn: Rig og fattig i Ribe. Økonomiske og sociale forhold i Ribe-samfundet 1560–1660.* Bind I og II. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie nr. 39. Universitetsforlaget i Aarhus 1981. 458 + 402 s., ill., kr. 231,80.

Man kan ikke påstå, at de danske købstæders historie i det 16. og 17. århundrede er et særlig forsømt område, lige så lidt som landboforholdene er det. Når den bog, der har givet anledning til de følgende sider, alligevel må siges at være noget nyt i dansk historieskrivning hænger det sammen med det meget omfattende sigte, forfatteren har med den. Hensigten med det store værk er »ud fra en helhedsbetragtning at give en samlet analyse og fremstilling af de økonomiske og sociale forhold i et konkret samfund i dets helhed«. Ole Degn vil på empirisk grundlag analysere de enkelte elementer i samfundsstrukturen, bestemme deres placering i helheden, deres indvirken på og samspil med de øvrige elementer og til sidst forsøge at forklare den samlede samfundsstruktur og udviklingen i den behandlede periode. Dette løfterige program om detaljer og helhed, analyse og syntese, struktur og dynamik, som forfatteren opstiller side 14 ff, skal gennemføres under en mikrohistorisk synsvinkel med anvendelse af den metode, Lawrence Stone har døbt den prosopografiske: gennem indsamling af data på individniveau skabes der basis for analyse og beskrivelse af demografiske forhold, indtægts- og formueforhold, boligforhold, skattebetaling og forbrug, social og geografisk mobilitet osv. Og med individet som enhed skal der derefter indvindes historisk viden om de forskellige befolkningsgrupper og strukturerne i forbindelser mellem individer – i slægt og ægteskab, i økonomiske relationer, i retssager og sociale uroligheder og meget mere, alt sammen med henblik på at forstå strukturen og mekanismerne i samfundet.

Bogen, der er antaget som disputats ved